

İnsani-kamillər güzgü kimidir. Baxdığınız zaman özünüzü görərsiniz. Nöqsanlarınız, kobudluqlarınız, pis cəhətləriniz bir-bir ortaya çıxar, əgər güzgünün qarşısında durmağa davam etsəniz. Və güzgüyə baxan hər kəs özünü düzəltməyə başlar.

Görəsən hər səhər qarşısına keçdiyimiz güzgülərə baxaraq qəlibimizi düzəldərkən qəlibimizi düzəldəcək bir güzgüyə nə qədər baxırıq? Saçımızı və qiyafətimizi düzəltmək qədər asan deyil qəlibimizin kirlərini təmizləmək. Qəlbə nə olmalı, nə olmamalıdır?

Fateh Sultan Mehmedin ustadı Aşşəmsəddini yetişdirən Hacı Bayram Vəlinin bir şeirindən yola çıxaraq birlikdə baxaq qəlblərimizə.

Çalabım bir şar yaratmış iki cahən arı sindi .

Baxacaq didar görünür ol şarın kənarı sindi .

“**Çalab**” kəlməsi türk dilində Allah mənasına gəlir. Çalab kəlməsindən törəmiş olan “Çələbi” də “Allah adamı” deməkdir. Allah adamlarının, yəni könül ərlərinin nəzakətli, kübar və zərif olması səbəbiylə bu insanlara da **çalabı** deyilmişdir.

“**Şar**” sözü türkcədir. Şəhər mənasında işlənmişdir. Fars dilində işlənən şəhristan bu sözlə eynidir. Burada “şar”dan murad qəlb, yəni köndür və hər insanda bir dənə yaradılmışdır.

[\[1\]](#)

Qəlb axirət həyatının yeganə sərmayəsidir. Bu həqiqəti ifadə edən “**o gün ki, nə mal fayda verər, nə dövlədlər. Yalnız səlim bir qəlb ilə gələn nər xaric**” ayəsini Yenişehirdən olan Avni Bəy belə dilə gətirir:

“Sanma ey Hac̣ ki ṣ nḍ n ẓ ru-sim isṭ ṛ r

Yövṃ ḷ ỵ nf̣ uda q̣ lbi-ṣ lim isṭ ṛ r”

İki cahandan məqsəd İsmail Haqqı Bursəviyə görə aləmi-əcsami-sufli və aləmi-ərvahi-ülvidir.

[2]

Aləmi-ərvah baqi, aləmi-əcsam isə fanidir. Qəlb iki tərəflidir. Biriylə qeyb digəri ilə şəhadət aləminə yönəlir. Qəlbın kamalı elmi-billah, yeni Allahı bilməkdir. İnsanın kamilliyi qəlbın kamilliyinə bəylidir. Qəlbı kamil olana insani-kamil deyilir. Güzəl danışana yaxşı natiq, gözəl yazı yazana sərrast qələm sahibi deyilir. Ancaq bunlar cüzlərin kamilliyinə dəlalət edir. Bir bütün halında insanın kamilliyinə dəlalət isə qəlbın kamilliyidir.

İki cahandan məqsəd məşriq və mərib olaraq da şərh edilmişdir. Bu yönüylə Kəbə yer kürəsinin ortası olduđu kimi eynilə vücud aləminin Kəbəsi olan qəlb də məşriq və mərib kimi ruh ilə cəsədin arasındadır. Qəlb bu ikisinin tam ortasındadır.

İnsan görünüş etibarilə qəlibdir. Həqiqətdə isə qəlbden ibarətdir. Yalnız qəlibini doyduran nəfsinə xidmət edər. Qəlbın qidasını verənsə ruhunu gücləndirər. Kamilliyə çatan qəlb ruhdan ibarətdir.

Qəlb şəhri-dil, yeni könül şəhəridir. Könül ilahi təcəlligahdır. *“Yeṛ -göỵ ṣmadım, lakin bir mötin qulumun q̣ lbiṇ ṣbdım.”*

[3]

şəklindəki qüdsi-hədis buna işarədir.

Qəlb ilə Kəbə bu mənada bir-birinə bənzəyir. Kəbə üçün beytullah (Allahın evi) deyildiyi kimi, iman ilə qəlbın sahibinin Allah olması halıyla qəlb də bir növ Beytullah olaraq əsl Kəbə sayılmışdır. Yunus Əmrə deyir:

Ararsan Mövlanı könlünḍ ara

Məkkə d, Qüds, Hicə deyildir.

Didar görmək mənasına gəlməklə birlikdə üzün görünən qismi mənasında işlənmişdir. Hz. Mövlana “insan gözdür” deyir. İnsan qəlbinin açılmış şəkli üz, üzün yumurlanmış şəkli qəlb olaraq görülmüşdür. Üzün xülasəsi isə göz olaraq qəbul edilmişdir. Göz özünü görməz və bu münasibətlə də qüsurlunu bilməz. Başqalarını gördüyü üçün elə hey onların qüsurlarına ilişib qalar. Belə olan halda özünü görmək üçün başdakı gözü yumub qəlb gözünü açmaq lazımdır.

Ru'yət mərifətdən daha əfzəl sayılmış və məqsədi-əqsa olaraq qəbul edilmişdir. Ru'yət bu dünyada sifətin təcəllisi olaraq gerçəkləşdiyi kimi həqiqi ru'yət cənnətdə Cəmalullahı seyr olacaqdır. **“O gün bəzi üzür vardır ki, Rəbbin baxıb parıldayacaqdır.”**^[4] ayəsi buna dəlalət edir. Didar eyni zamanda “sevgili” mənasına da gəlir və təsəvvüfi düşüncədə sevgilidən məqsəd mütləq mənada “Allah” və Allahın kainatdakı təcəlliləridir.

^[5]

Bir kitabullahi-azamdır sərasr kainat

Hansı hərfi yoxlasan, mənası həp Allah çıxar.

Kənaredən məqsəd qəlbin hər tərəfində deməkdir. Qəlbin tamamilən Allahı anmaqdan uzaqlaşdıracaq və ya qəflətə düşürəcək maneələrdən tamamilən təmizlənməsidir.

Ey Könül!

Bir güzgünün qarşısına keç görək nə qədər dayana bilirsən utanmadan?

Qəlbinin ucqar guşələrində, arxa küçələrində kimlər dolaşmaqdadır, ona bax.

Unutmadan və utanmadan dayanmağa çalış güzgü qarşısında.

Məhşər güzgüsüylə üzləşmədən əvvəl.

---

[1] Allah heç kimin sinəsində iki qəlb yaratmamışdır (əl-Əhzab, 4)

[2] Bursəvi, İsmail Haqqı, Şi rhi-ı byatı Hacı Bayram-ı Veli, Süleymaniyyə Kitabxanası, Əsad Ef., No:1521.Vr. 2b

[3] əl-Acluni, Kəşful-Xafa, Qahirə, c. II, s.100

[4] əl-Qiyamə, 22-23

[5] Əşrəfoğlu Ruminin “Ey Allahım, məni səndən ayırma / Məni sənin didarından ayırma” şeiri buna işarə edir.